

Ce bine că i-am fost învățacel

Probabil ar fi mult mai bine să mă opresc aici, quintesența celor ce urmează fiind deja devoalată. Și totuși, să ne întoarcem în timp. E toamna anului 1956 când, după o primăvară-vară parcursă en fanfare: participarea “de succes” la finala pe țară a concursului de matematică pentru clasa X-a, an terminal de liceu la acea vreme, după premiul (în cărți) oferit pentru unii rezolvitori de către *Gazeta de Matematică și Fizică*, examenul foarte serios de admitere, iată-mă student al Universității “C.I. Parhon” din București, Facultatea de Matematică și Fizică, situată în strada Academiei Nr. 14.

Prima oră de curs a fost să fie cea de Analiză Matematică în amfiteatrul Spiru Haret, loc deja familiar mie de la concursurile de matematică din anii precedenți.

Așezați cuminte pe locurile noastre, noi, bobocii facultății, așteptam cu oarecare emoție, curiozitate și speranță intrarea prin cele două uși gemene a celui carea va continua (intuiam noi) lecția de la liceu de care fusesem seduși cu puțin timp în urmă.

Și iată că actul se săvârșește: un profesor cu statură de gladiator roman și colorit mediteranean, urmat de un număr de asistenți, poziționându-se în dreptul scaunelor rabatabile situate în intervalul despărțind în două lungimea amfiteatrului, se îndreaptă spre pedestalul pe care trona o lungă catedră străjuită, în spate, de două mari table alunecând, pe verticală, una peste cealaltă.

După ce a parcurs de câteva ori, de la stânga la dreapta și invers, intervalul separând catedra de cele două table negre, oprindu-și pendularea, baleiază rândurile noastre cu raza ochilor strălucind, până când aceasta se fixează deasupra noastră, în depărtarea alveolei săpată în fundul amfiteatrului.

Iar liniștea așternută primește ca ofrandă o frază abia șoptită dar sesizabilă și în acea alveolă, “Permiteți-mi să mă recomand”, urmată de o elegantă caligrafiere pe tablă a numelui său. Era marele profesor Miron Nicolescu.

Spre surprinderea noastră, cele două cursuri predate de profesor au cuprins prezentarea axiomatică a numerelor naturale și a operației de adunare (Axiomele lui Peano), extinderea la mulțimea numerelor întregi și un sumar privind numerele raționale. După aceste două cursuri, ușile amfiteatrului la orele de analiză s-au deschis, tot restul anului universitar, în fața mai tânărului profesor C. Ionescu Tulcea, coleg de catedră al profesorului Miron Nicolescu.

Răsufălăm oarecum ușurați; cele două lecții privind axiomatica numerelor naturale ne cam frânseseră elanul cu care venisem la facultate, aripile datorite nouă de profesorii din liceu trebuiau renforsate pentru zborul spre înalt.

E greu de imaginat astăzi situația cel puțin îngrijorătoare în care ne aflăm și o împărtășeam unul altuia, căci majoritatea eram cazați în căminul Călărași din strada Matei Basarab Nr. 7. La 16 ani eram studenți după absolvirea unui liceu de zece clase. Aveam ceva abilități calculatorii în algebră și trigonometrie și vagi tendințe spre raționament matematic deprinse din manualul de geometrie în spațiu, tradus din limba rusă. Acum, la facultate totul era axiomatic și raționament, intuiția nu-și mai avea locul; bourbakism în forma sa pură. Doar blajinul nostru profesor Alexandru Froda, prin liniștea pe care ne-o ofereau spațiile lui vectoriale și bunătatea pe care o emana în jur prin toți porii, ne mai aducea puțină alinare.

Așa s-ar explica respirația de ușurare de care am pomenit. Dar, chiar din primul său curs, profesorul Tulcea ne-a readus îngrijorarea; lecția precedentă despre numerele raționale era continuată cu teoria corpului numerelor reale, construcția amănunțită a acestuia, pornind de la o relație de echivalență pe mulțimea șirurilor Cauchy de numere raționale. Destul de delicat pentru noi, care distingeam cu greu echivalența de identitate, să imaginăm numărul real ca o parte a mulțimii de familii de șiruri de numere raționale.

După examenul din iarnă, având ca obiect elemente de analiză, până la teorema de derivare a limitei unui șir de funcții, inclusiv, câțiva dintre noi, în jur de 5-6 studenți, am fost invitați de către profesorul Tulcea la un cerc științific pe care îl dirija și se desfășura în Sala 1, prima sală, pe stânga de la

intrare. Îi apăruse în Editura Academiei monografia “Spații Hilbert”. Ne-a trezit curiozitatea și am învățat acolo primele noțiuni de analiză funcțională, în pofida faptului că cel mai complicat spațiu la îndemână pentru noi în acel moment era cel al funcțiilor reale și continue pe un interval. În orice caz, puteam descifra singuri prima parte a monografiei, dar dincolo de acestea, faptul că fusesem invitați la acest cerc, unde profesorul făcea “voluntariat”, reprezenta pentru noi un sort de premiu pentru felul în care ne-am prezentat la examen și în orice caz, primul moment în care cineva ne lua în seamă, un moment pe care îl așteptam atât de la plecarea din liceu.

Aveam să aflăm mai târziu de unii din “generația de aur” a facultății, cuprinzându-i pe Foaiaș, Gussi, Poenaru, K. Teleman, N. Boboc, A. Cornea, N. Radu, P. Mustață, care primiseră un cadou similar din partea profesorului Tulcea, adăugând în zestrea lor elementele esențiale de teoria măsurii, urmând monografia lui Halmos.

Profesorul Tulcea era exigent, dar niciodată nedrept. Expunerea sa era totdeauna fără echivoc. Nu părăsea niciodată amfiteatrul în pauză sau la terminarea orelor până nu argumenta și ultimul rând al demonstrației. După aceasta, fără vreo întârziere auzeam și clopoțelul. Examenul la doamnia sa avea o desfășurare distinctă. Biletul tras de student era un pretext pentru trecerea acestuia prin întreaga materie. Calificativul de suficient, bine sau foarte bine se obținea cu dificultate.

Osman Saim, unul dintre colegi, a fost examinat ca oricare altul și a știut destul din materie, dar ajuns la teorema de derivare de mai sus (ultimul curs al primului semestru) turcul (sau poate tătarul) nostru, foarte cinstit, cu o vorbă domoală, ardelenască, deși era de la Dunăre, i-a spus profesorului (ceea ce acesta desigur știa) că a învățat tot în afara acelei teoreme. Încălcând oarecum regula examenelor, profesorul îl invită pe colegul nostru a doua zi în catedra situată vis-a-vis de decanat, să arate că și-a însușit și această temă. Rezultatul foarte bun obținut ne-a umplut de bucurie, căci eram ca frații în cămin. Și ne-a bucurat, în egală măsură, faptul că puteam asocia profesorului nostru trăsături pe care nu le bănuisem.

Era la vremea aceea uzanța ca profesorii facultății să viziteze, la căminele unde erau cazați, pe studenții lor. Sala de lectură a căminului Călărași era plasată în corpul B, în față cum se intra pe poartă, la parter. Cititorii erau așezați pe scaune cu spatele la ușa de intrare și cu fața spre răsărit, unde în fundul sălii se întrezărea ceva asemănător cu intrarea într-un altar (circula ideea că altădată în această clădire funcționase un seminar teologic).

Într-o zi, cam prin luna Februarie, mare ne-a fost surpriza când cineva, intrat în sala de lectură cine știe când, mi se adresează, din spatele scaunului pe care ședeam, remarcând desigur carnetul cu notele de la cursul de analiză:

”Este ceva neclar prin acest caiet?”

M-am ridicat, l-am salutat și, ușor, am ieșit pe culoarul din fața sălii. Abia atunci am îndrăznit să îngaim ceva despre numărul real. Și cum mă privea oarecum nelămurit i-am spus care este imaginea mea despre numere: naturale, raționale, ce semnificație aveau pentru mine. Cât despre numărul real i-am mărturisit că-mi era greu să-l imaginez ca pe o mulțime de submulțimi și l-am rugat să-mi dezvăluie imaginea domniei sale despre acesta. Mi-a răspuns că n-are o intuiție mai bună decât mine despre acest produs ideal al minții noastre și că cel mai bun lucru care-mi rămânea de făcut era să învăț mai departe.

Episodul acesta nu avea să rămână fără urmări. În timpul examenului din vară, după ce m-a evaluat, a făcut o pauză, m-a condus în sala de împrumut (de cărți) de la parter și a rugat-o pe doamna Grigorescu, bibliotecara, să-i aducă o carte de mici dimensiuni, în limba română: “Opt lecții de analiză matematică” de Hincin, un renumit matematician rus. Ca student, eu nu puteam să împrumut pe vară, așa că, în numele profesorului, mi s-a dat cartea cu rugămintea de o aduce în toamnă, după vacanță, la bibliotecă. I-am răspuns, oarecum contrariat, că o voi aduce dumnealui ca să nu se iște vreo încurcătură. M-a privit cu un zâmbet abia deslușit încheind: Doar doamnei Grigorescu să o înapoiezi!

Si de atunci nu l-am mai văzut!

Cât ne-a lipsit în următorii ani de studii nu a știut probabil niciodată!

Profesorul Tulcea ne-a cântărit și ne-a măsurat într-atâta încât, când măsura uzuală nu i-a mai ajuns, a inventat un produs infinit de măsuri.

Ne-a ridicat din masa amorfă, deci ne-a selectat cu trăsături specifice, iar marca sa așezată pe catalogul de examen în dreptul fiecăruia dintre noi a fost definitorie pentru întregul traiect în facultate și mai târziu.

În calitatea sa de dascăl în Universitatea București, C. Ionescu Tulcea a inventat o specie unică de profesor, ușor sesizabilă, în felul de exprimare orală sau în scris, la mulți profesori pe care i-am cunoscut: Nicolae Dinculeanu, Martin Jurchescu, Silviu Teleman, Ion Colojoară și mulți, mulți alții.

Este un distins element al valului de matematicieni apăruiți la noi la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, val care a făcut – după mărturisirea lui Miron Nicolescu – pe Jacques Hadamard, unul din participanții la al IV-lea Congres al Matematicienilor Români (1956) să afirme că aici, în România, matematicienii apar ca ciupercile după ploaie. De altfel, această explozie în matematică la nivelul ideilor și personalităților este evidentă la nivel mondial pentru perioada 1945-1965. (Să fie oare o urmare a acestei catastrofe mondiale? În caz afirmativ, ce viitor strălucit se deschide astăzi cunoașterii !!)

Numele matematicianului Cassius Ionescu Tulcea rămâne în istorie, alături de al lui Kolmogorov, pentru creația sa “Producele infinite și limite proiective de măsuri”, și de cel al lui Doob, pentru “Teoria ridicării”, în care celebra teoremă de convergență a martingalului își dovedește tăria.

Este o repetare, după o jumătate de secol, a experienței unui alt matematician român, când, în cartea sa, “Ecuații integrale”, Traian Lalescu pune “la lucru” recent apăruta integrală a lui Lebesgue.

Personalități de talia lui Cassius Ionescu Tulcea, iscate din tăria acestui pământ, sunt jaloane de recunoaștere a acestei nații între popoarele lumii.

Ne înclinăm în fața acestora în semn de profundă admirație și recunoștință.

Mulțumim Profesorului nostru pentru îndurarea de a fi ars și pentru noi, luminându-ne începutul de drum.

Sub toate acestea ar putea subscrie (sau ar fi putut subscrie) oricare dintre componenții grupei 863, anul I, 1956, din Facultatea de Matematică și Fizică a Universității “C.I. Parhon” din București : Barducu Aculina, Balaban Livia, Apostol Constantin, Budeanu Gheorghe, Cojocaru Elena, Felten Irmgard, Fildan Mircea, Gheorghe Gheorghiuța, Ghergheată Victoria, Jitescu Gheorghe, Dragotă Iulian, Drăghicescu Inocențiu, Drăgușin Paraschiva, Jitescu Gheorghe, Micu Nicolae, Manolescu Anca, Băbeanu Elena, Manolescu Maria (Reti), Nicolaescu Sivia, Ungureanu Elena (David), Tudor Constantin, Suci Ion, Osman Saim, Tifrea Dumitru, Lean U Zang, Stoian Gheorghe, Micu Nicolae, Breahnă Iulian, Sârbu Tiberiu... și încă multe zeci de generații care ar fi putut avea șansa noastră dacă destinul nu l-ar fi ținut departe de acest colț de plai și gură de rai...

Profesor, cercetător Gh. Bucur